

Asia: VN/1347/2021

Oikeudenkäyntikulutyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunnon valmistelija 16.6.2022/Keski-Suomen kärjäoikeus, Kät Tarja Kalliomäki

Viite: Oikeusministeriön lausuntopyyntö 6.5.2022, dnro VN/1347/2021,
Oikeudenkäyntikulutyöryhmän mietintö (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja
2022:21)

LAUSUNNON ANTAMINEN

1. Johdanto

Työryhmän tehtävänä on ollut arvioida, kuinka oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää tulisi muuttaa, jotta asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin kohtuuttomuustilanteissa viran puolesta nykyistä useammin. Lisäksi työryhmän tehtävänä on ollut arvioida, tulisiko säätää oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan velvollisuudesta antaa ennen oikeudenkäyntiä päämiehelleen arvio asiassa mahdollisesti aiheutuvista oikeudenkäyntikuluista. Taustalla on hallituksen ohjelmassa asetettu tavoite oikeusturvan

saatavuudesta taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta, mihin tavoitteeseen pääsemiseksi on hallitusohjelmassa eräinä keinoina mainittu oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja oikeudenkäyntikulujen määräytymisperusteiden selvittäminen muun muassa kulumisriskin alentamiseksi.

Mietinnössä on päädytty ensinnäkin ehdottamaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää muutettavaksi siten, että oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuuttomuuden ei enää tarvitsisi olla ilmeistä, jotta hävinneen asianosaisen korvattaviksi tulevien vastapuolen oikeudenkäyntikulujen määrää voitaisiin viran puolesta alentaa. Lisäksi lainkohdan sanamuotoa on ehdotettu muutettavaksi siten, että oikeudenkäyntikulujen määrää tulee viran puolesta alentaa silloin, kun laissa säädetty kohtuuttomuus täyttyy. Mietinnössä lausutuun tavoin nykyisin voimassa olevan säännöksen esitöistä ilmenee, että lainkohta on ollut tarkoitus soveltaa viimeksi mainitulla tavalla jo nykyisinkin.

Toiseksi mietinnössä on ehdotettu säädettäväksi oikeudenkäymiskaaren 15 lukuun uusi 14 §, jonka mukaan oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi muussa kuin ns. summaarisessa riita-asiassa antaa ennen oikeudenkäyntiä päämiehelleen arvio oikeudenkäyntikulujen määrästä, jos päämies on yksityishenkilö ja hänelle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta. Tältä osin mietintöön sisältyy eriyvä mielipide, jossa on katsottu, ettei oikeudenkäyntikuluarvion antamisesta tulisi säätää.

2. Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen

Mietinnön mukaan oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistamista koskevan ehdotuksen tavoitteena on hallitusohjelman mukaisesti parantaa oikeuden saatavuutta yhteiskunnassa pienentämällä ihmisten ja yhteisöjen oikeudenkäyntikuluriskiä riita-asioissa. Sama tavoite on ollut taustalla jo vuonna 1999 säädettäessä oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun uusi 8 b §. Mietinnössä todetuun tavoin pykälän soveltamiskynnys on kuitenkin sanamuodon ja esitöissä lausutun johdosta muodostunut korkeaksi ja myös korkein oikeus on tulkinnut pykälää pidättyvästi. Tämän vuoksi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla on osoittautunut harvinaiseksi, minkä vuoksi lainkohta ei tällä hetkellä tehokkaasti estä kohtuuttomien kulumisasteiden aiheutumista. Mietinnössä lausutuun tavoin lainkohdan soveltamisen harvinaisuutta selittänee osaltaan myös se, että lainkohdan sanamuodon perusteella kohtuullistaminen ei olisi tuomioistuimen velvollisuus edes silloin, kun täysimääräinen korvausvelvollisuus on kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta, vaikka lain esitöiden mukaan sitä onkin tarkoitettu.

Muutosehdotuksen tarkoituksena on mietinnön mukaan parantaa tuomioistuimen mahdollisuuksia alentaa hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää viran puolesta siten, että kulumisasteita voitaisiin kohtuullistaa aikaisempaa useammassa tilanteessa. Hävinneen asianosaisen vapauttaminen täysimääräisestä oikeudenkäyntikulujen

korvausvelvollisuudesta olisi mahdollista nykyistä lievemmin edellytyksin, mikä helpottaisi etenkin sellaisten asianosaisten tilannetta, jotka joutuvat taloudelliseen ahdinkoon hävittyään riita-asian oikeudenkäynnin. Mietinnössä on lausuttu, että edellä mainitusta johtuen ehdotus vähentäisi oikeudenkäynnin häviämiseen liittyvää kuluriskiä. Käräjäoikeus korostaa, että samalla ehdotus kuitenkin vastaavassa määrin lisäisi voittaneen asianosaisten kuluriskiä. Mietinnössäkin todetuilla tavoin oikeudenkäynnin voittaneen asianosaisten näkökulmasta ehdotus merkitsisi sitä, että hän joutuisi nykyistä useammin maksamaan omia oikeudenkäyntikulujaan huolimatta siitä, että hänen on katsottu olleen asiassa oikeassa. Ehdotusta voidaan kuitenkin tästä huolimatta pitää perusteltuna joustavuuden lisääntymisen ja kohtuuttomien kuluvastuutilanteiden vähenemisen myötä, minkä voidaan katsoa edistävän ihmisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta ja pääsyä tuomioistuimeen. Lisäksi mietinnössä todetuilla tavoin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n mukainen täyden korvauksen periaate säilyisi kuitenkin edelleen selkeänä pääsääntönä, mikä onkin olennaista siltä kannalta, että oikeusjärjestys jatkossakin ensi sijassa suojaisi riita-asianssa oikeassa olevaa tahoa eli jutun voittanutta asianosaista.

Mietinnössä on arvioitu, että käräjäoikeuden nykyistä paremmat edellytykset tehdä kohtuullisia oikeudenkäyntikuluratkaisuja saattaisivat vähentää tarvetta valittaa riita-asioista hovioikeuteen. Käräjäoikeus kuitenkin toteaa, ettei näin välttämättä tulisi olemaan. Lisäksi ainakin alkuun, ennen soveltamiskäytännön vakiintumista myös kohtuullistamiskäytännön olettavasti valitettaisiin aiempaa useammin hovioikeuteen. Mietinnössä lausutuilla tavoin ehdotus saattaisikin aluksi aiheuttaa oikeuskäytännön epäyhtenäisyyttä ja heikentää oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta koskevien ratkaisujen ennustettavuutta, mikä on kuitenkin tämänkaltaisiin lakimuutoksiin lähes väistämättä liittyvä haittapuoli. Joka tapauksessa työmäärän lisäyksen käräjäoikeuksissa tai muutoksenhakuasteissa ei voitaisi olettaa olevan riita-asioiden kokonaismäärään nähden kovinkaan suuri. Edellä lausutuilla tavoin oikeudenkäyntikuluriski ei kokonaisuudessaan pienene, vaan riskiä ainoastaan ikään kuin siirrettäisiin hävinneeltä osapuolelta voittaneelle osapuolelle. Tämän vuoksi ehdotuksesta johtuva riita-asioiden määrän kasvu käräjäoikeuksissa ja sitä myötä muutoksenhakuasteissa tuskin olisi merkittävä. Lisäksi edellä mainituilla tavoin oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistamisesta olisi edelleenkin kysymys poikkeuksesta pääsääntöön. Mietinnössä on arvioitu oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistamisesta tulevan jatkossa kolme kertaa yleisempää kuin tällä hetkellä, mikä tarkoittaisi vuositasolla yhteensä 150–200 pääkäsitellyssä ratkaistua riita-asiaa. Näin ollen myöskään ehdotuksen taloudelliset vaikutukset eivät olisi yksilötasoa lukuun ottamatta merkittävät.

Ehdotuksen mukaan pykälän soveltamiskynnyksen madaltamisen lisäksi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n sanamuodosta ilmeni jatkossa selvästi se jo nykyisin tarkoitettu soveltamisohje, että oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen viran puolesta olisi edellytysten täyttyessä tuomioistuimen velvollisuus. Käräjäoikeus arvioi tämän muutoksen jo itsessään lisäävän lainkohdan soveltamista ja siten edistävän ehdotuksen taustalla olevia tavoitteita.

Työryhmän toimeksiantoon ei ole kuulunut arvioida sitä, voitaisiinko oikeudenkäyntikuluriskiä pienentää ja oikeuden saatavuutta parantaa jollakin muulla tavalla kuin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää muuttamalla ja oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuudesta säätämällä.

Mietinnössä on kuitenkin käyty läpi joitakin vaihtoehtoja oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamiselle. Käräjäoikeus yhtyy mietinnössä esitettyyn siitä, että näitä vaihtoehtoja ei ole pidettävä perusteltuina. Työryhmän esitystä oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamisesta voidaan pitää sellaisenaan kannatettavana.

3. Oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuus

Oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuutta koskevan ehdotuksen tavoitteena on mietinnön mukaan parantaa oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan päämiehen tietoisuutta oikeudenkäynnin kustannuksista. Mietinnön mukaan arvion antaminen jokaisessa asiassa ja vähimmäisvaatimusten asettaminen arvion sisällölle voisi parantaa asianosaisten mahdollisuuksia arvioida realistisesti oikeudenkäynnin kustannuksia ja siitä heille aiheutuvaa taloudellista riskiä. Mietinnön mukaan tämä voisi ehkäistä asianosaisten joutumista yllättäen mittavaan kuluvastuuseen. Lisäksi mietinnössä on katsottu, että eritellyn oikeudenkäyntikuluarvion laatiminen prosessin varhaisessa vaiheessa voisi edistää oikeudenkäynnin suunnittelua, mikä olisi riita-asian käsittelylle laajemminkin eduksi.

Käräjäoikeus yhtyy mietinnössä lausuttuun siitä, että etukäteisen tiedon saaminen oikeudenkäynnin aiheuttamasta taloudellisesta riskistä on tärkeää päämiehelle. Mietinnöstä ilmenevin tavoin oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulee kuitenkin jo nykyisinkin voimassa olevien säännösten ja ohjeiden, kuten lojaliteettivelvollisuuden, palkkio-ohjeen ja kuluttajansuojalain mukaan kertoa asiakkaalleen oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Edelleen mietinnössä lausutuun tavoin täsmällistä arviota aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen määrästä on hankala etukäteen antaa, koska kaikkien asian ajamiseksi tarvittavien toimenpiteiden laatu ja laajuus ei ole etukäteen arvioitavissa eikä myöskään täysin avustajan vaikutusmahdollisuuksien piirissä. Tämän vuoksi arviot ovat ja tulisivat vastaisuudessaakin olemaan aina jossain määrin karkeita. Ehdotetun uuden säännöksen mukaan arvio oikeudenkäyntikulujen määrästä ei myöskään olisi sitova, eikä se vapauttaisi päämiestä maksamasta avustajansa palkkiota tai muita oikeudenkäyntikuluja, vaikka ne ylittäisivätkin etukäteen arvioidun määrän. Lisäksi ehdotuksenkin mukaan arvio koskisi vain päämiehen omia oikeudenkäyntikuluja, eikä se näin ollen parhaassakaan tapauksessa voisi kattaa kuin osan asiassa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärästä ja siten oikeudenkäynnin aiheuttamasta taloudellisesta riskistä.

Mietinnössä on katsottu ehdotuksen selkeyttävän oikeustilaa ja arvioitu, että esitetyn nimenomaisen lainsäädännön myötä oikeudenkäyntikuluarvioita annettaisiin jatkossa entistä useammin ja että arviot olisivat nykyistä parempia ja yhdenmukaisempia. Toisaalta mietinnöstä ilmenee, ettei kattavaa tietoa ole siitä, kuinka usein oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat nykyisin antavat asiakkailleen arvioita oikeudenkäyntikulujen määrästä ja millaisia nämä arviot tällä hetkellä ovat. Eriävässä mielipiteessä lausutuun tavoin työryhmän työssä on kuitenkin käynyt selväksi, että arvioita annetaan yleisesti jo tällä hetkellä. Lisäksi työryhmän kuluttajariitalautakunnasta ja asianajajaliiton valvontalautakunnasta hankkimat tiedot osoittavat olevan hyvin harvinaista, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan katsottaisiin jättäneen riittävästi informoimatta päämiestään oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Eriävässä mielipiteessä todetuun tavoin

tiedot nykytilanteesta eivät siten viittaa siihen, että käsillä olisi lainsäätäjän toimenpiteitä edellyttävä ongelma.

Edellä lausutuilla perusteilla käräjäoikeus yhtyy mietinnön eriävässä mielipiteessä esitettyyn näkemykseen siitä, että oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuudesta säättäminen tuskin johtaisi siihen, että päämiehet saisivat aikaisempaa merkittävästi parempaa tietoa oikeudenkäynnin aiheuttamasta kuluriskistä. Eriävässä mielipiteessä lausutuin tavoin voidaan pitää epätodennäköisenä, että ehdotettu uusi säännös tekisi oikeudenkäyntikuluarvioiden antamisesta nykyistä mainittavasti yleisempää tai juurikaan parantaisi niiden laatua. Kun säännöksellä ei siten todennäköisesti saavutettaisi sen säättämisen taustalla olevia tavoitteita, ei sen säättämistä voida pitää perusteltuna.

4. Yhteenveto

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamista koskevan ehdotuksen voidaan mietinnössä lausutuin tavoin katsoa mahdollistavan oikeudenkäyntikulujen jakautumista koskevan kysymyksen ratkaisemisen yksittäisessä asiassa nykyistä joustavammin ja oikeudenmukaisemmin. Tämän voidaan katsoa edistävän ihmisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta ja pääsyä tuomioistuimeen ja vaikuttavan siten myönteisesti oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen yhteiskunnassa. Ehdotus myös selkeyttäisi pykälän sanamuotoa nykyisestä. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ään esitettyjen muutosten osalta työryhmän mietintöä voidaan pitää kannatettavana.

Sen sijaan ehdotetun uuden lainkohdan eli oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuutta koskevan oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 14 §:n osalta tiedot nykytilasta eivät viittaa siihen, että olemassa olisi tältä osin ongelma, joka edellyttäisi lainsäädäntötoimia. Oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuudesta säättämällä ei todennäköisesti saavutettaisi niitä – sinänsä hyväksyttäviä – tavoitteita, jotka mietinnön mukaan ovat ehdotuksen taustalla. Tältä osin käräjäoikeus yhtyy eriävässä mielipiteessä esitettyyn siitä, että nykytilan säilyttäminen olisi perustellumpaa.

Vistilä Tomi
Keski-Pohjanmaan käräjäoikeus

Ylönen Riitta
Keski-Suomen käräjäoikeus